

KARATAY
BELEDİYESİ

KARATAY BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA

Merhaba

merhabahaber.com

f /akademiksayfalar

Kurucusu:
Dr. Mehmet Ali UZ

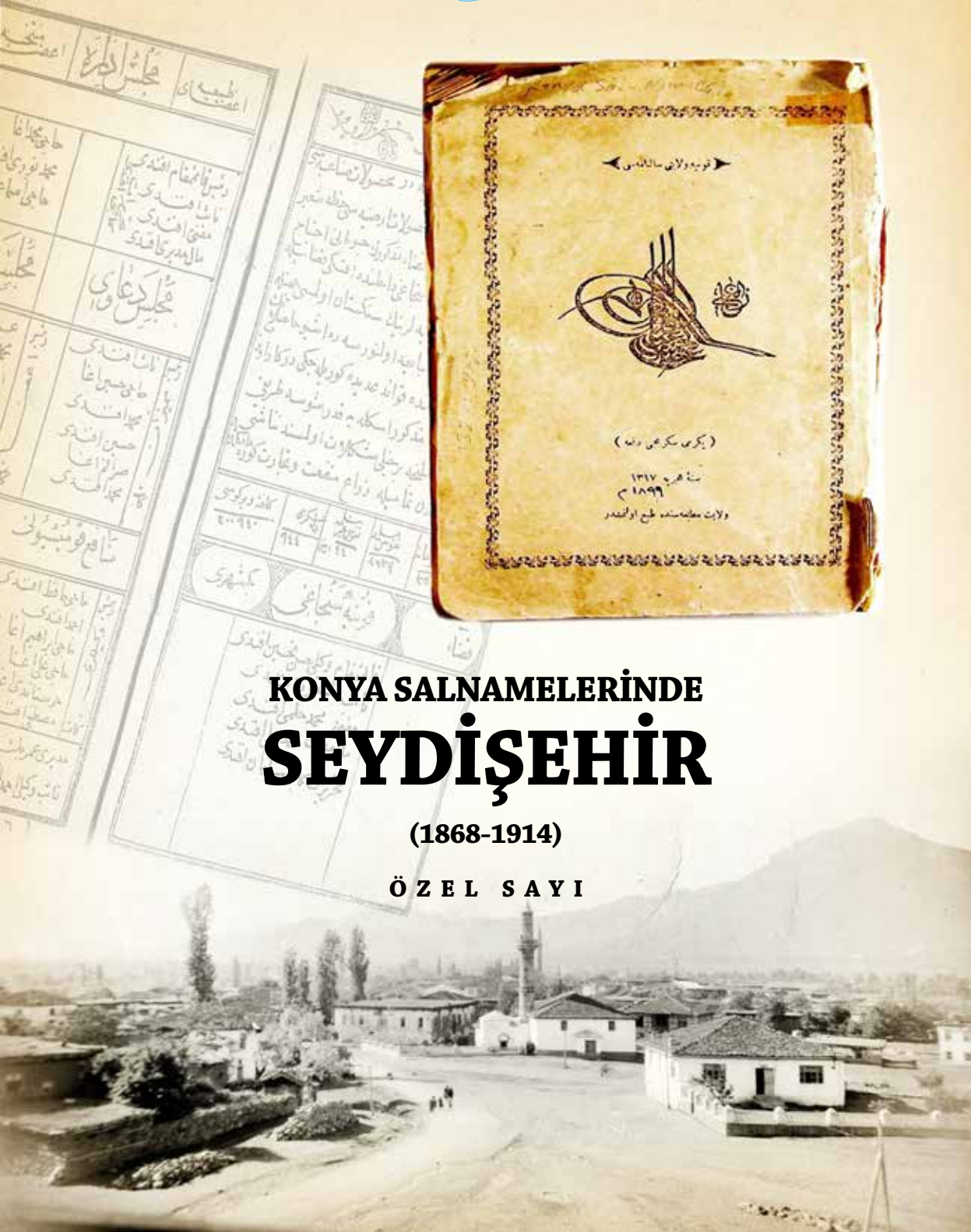
CİLT: 19 • SAYI: 37
30 EYLÜL 2020 ÇARŞAMBA

KADEMİK

Sayfalar

Hazırlayanlar: **Dr. Mehmet Ali UZ - Serdar CEYLAN - Ahmet ÇELİK**
maluz@merhabagazetesi.com.tr - srceylan@hotmail.com - celikahmet66@hotmail.com

KONYA SALNAMELERİNDE

SEYDİŞEHİR

(1868-1914)

ÖZEL SAYI

Ercan
ARSLAN (*)

KONYA SALNAMESERİNDE SEYDİŞEHİR (1868-1914)

Salnameler, devletin ve şehirlerin sadeta mazi özetleri, en kıymetli anıları, veri kayıtları niteliğindedir. Yıl içerisinde meydana gelen olaylar belirli bir mantık silsilesi içerisinde devletin birlik ve dirliği dikkate alınarak daha çok istatistiki yöntemle ele alınıp bu eserler vücuda getirilmiştir. Salnameler⁽¹⁾, 19. ve 20. yüzyıl şehir tarihçelerinin oluşturulmasında ilk başvuru kaynağıdır. Bundan

dolayıdır ki sosyal tarih araştırmacılarının yoğun ilgi gösterdikleri resmi kayıtlardan biri olma özelliklerini muhafaza ederler. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Seydişehir Kazası'nın sosyo-ekonomik ve kültürel şehir tarihçesinin ortaya konulması için hazırlanan bu çalışma Konya Vilayeti Salnameleri temel alınarak betimlenmiştir.

Bu çalışmaya kaynak olan Konya Vilayeti salnamelerinin ilk baskısı 1285 H./1868 M. yılına aittir. Bu salnameler toplam 30 sayı olup sonuncusu 1332 H./1914 M. yılına aittir. Bu salnamelerin içinde Konya Vilayeti merkez ve merkeze bağlı kazalarının 1868-1914 yılları arasındaki coğrafik, ekonomik, nüfus, eğitim öğretim, idari, sosyal yaşam gibi yönleri yer almaktadır. Bu bağlamda oluşturulan çalışma, bir Osmanlı Kazası'nın devletin yıkılış dönemindeki sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının açıklanması amacını taşımaktadır.

Salnameler içerisinde Seydişehir Kazasına dair bilgiler ihtiva eden bölümler tespit edilerek buralardaki mevcut bilgiler 'Coğrafik Yapı, İdari Yapı ve Nüfus Durumu, Eğitim ve Öğretim, Sosyo-Ekonomik Yapı, Vakıflar-Ziyaret ve Mesire Yerleri' ana başlıkları altında birleştirilmiştir. Ulaşılan bulgular çalışma içerisinde tablolar halinde gösterilmiştir. Salnamelerde geçen kavramlar çoğu yerde aslına sadık kalınarak kullanılmakla beraber, gerekli görülen yerlerde ilgili sadeleştirmelere başvurulmuştur. Bu çalışmayla beraber ilk defa Konya Vilayeti Salnamelerinde geçen 1868-1914 yıllarını kapsayan Seydişehir'e ait bilgiler belirlenmiştir.

1317 tarihli 28.Konya Vilayeti Salnamesinin kapağı

(1) M., Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. yay., C. 3, s. 105-106.

(*) Araştırmacı-Tarihçi, Seydişehir Seyyid Harun Anadolu Lisesi Tarih Öğretmeni

baltalıklar veya ormanlarla örtülüdür. Bu ormanlar çam, ladin, ardıç, katran, meşe gibi ağaçlardan oluşmaktadır. Kasabanın bir saat güneyinde Kal'a-i fetih dağı böğründe yarım saatlik mesafede Ferzene denilen bir mağara vardır ki oldukça eski dönemlerden kaldığı ifade edilmektedir.

Seydişehir kazası dâhilinde pek çok yayla yer almaktadır. Bunların başlıcaları; Küpe, Ali Efendi, Yörük, Dikenlik, Mayda, Ağaç Tepesi isimleriyle anılan yaylalardır. Küpe yaylası merkez kazaya bir saat mesafededir. Bin dönüm olan bu yayla kaza halkı adına Yörüklere kiraya verilir. Alâiyeli, Boz Ahmetli, Fettahlı, Kara Koyunlu, aşiretlerinden bazı yörük taifeleri yaz aylarında bu yaylalara gelerek hayvanlarını otlatmaktadırlar. Öyle ki zaman zaman meydana gelen adli meselelerini de Seydişehir mahkemesine müracaat ederek halletme yoluna giderlerdi.

Kasabanın bitişiğinde iki kaplıca bulunup sularının romatizmaya ve cilt hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Kaplıca suyunun sıcaklığı 25-30 derece olup kükürtlü ve karbonatlıdır. Yeryüzüne çıktıktan sonra su içerisindeki kireç ve diğer mineraller çökelmeye uğrayarak travertenler ve taş duvarlar meydana getirmektedir. Yine Seydişehir kasabasına on beş kilometre mesafede ve Yenice Karyesi civarında Dipsiz namı verilen bir kuyu suyunun terkinde kükürt bulunduğundan cilt hastalıklarında faydası görülmektedir. Kazaya üç kilometre mesafede Beldibi ve İçeri Kışla isimli yerlerden çıkan sularla Seydişehir ve Karaviran gölü arasında husule gelen bataklıklar gerek kısmen kasabanın ve gerek civardaki dokuz köyün havasını etkilemektedir. Kış mevsimi bitip bahar başlarında dağlardaki karların erimesiyle bu köylerin arazisi aylarca sular altında kalmakta ve köylüler çoğu kez bu durumdan zarara uğramaktadır. Hal böyleyken 1900'lü yılların hemen başında valilik makamının konuyu ele alıp buraya bir hayli amele sevkiyle dolmuş olan mecraya ve menfezler açılarak suların rahatça boşalması sağlan-

mıştır. Bunun yanında Beldibi, İçeri Kışla bataklıklarının da aynı surette kurutulduğu ve ahalinin rahat bir nefes alarak arazisini yeniden ekip dikmeye devam ettiğini görmekteyiz. Beyşehir gölünden Kara Viran gölüne boşalan su üzerinde Seydişehir tarafında bir adet ahşap köprü vardır.

2. İDARİ YAPI VE NÜFUS DURUMU

Seydişehir 14.yüzyıl başlarında Seyyid Harun Veli tarafından kurulmuş orijinal bir Türk kentidir. Osmanlı Devleti zamanında Konya Vilayeti 1868 yılında 5 sancak, 28 kazadan oluşmaktaydı. Bu tarihte Konya Sancağının 10 kazasından birisi de Seydişehir'dir. Diğerleri ise Konya, Larende, Karapınar, Ereğli, Ilgın, Akşehir, Beyşehir, Bozkrı, Hadim kazalarıdır.

2.1. 1868-1870 Arası İdari Yapı

1868 senesi Konya Vilayeti Salnamesine göre Seydişehir kazasının idari yapılanmasına⁽⁴⁾ göre Kaymakam Muhammed Resmi Efendi, Nâibi Ahmed Raşid Efendi, Müftüsü Hüseyin Efendi, Mal ve Tahrirat Müdürü İsmail Efendidir. Meclis-i idare'nin Reisi Kaymakam Halil Efendi, Azaları Hacı Mahmut Efendi, Burhan Efendi'dir. Meclis-i Deavi Reisi Naib Hacı Mustafa Efendi, Azalar Osman Efendi Kol Ağalığından muhrec Hasan Ağa, Deâvi Kâtibi Rıza Efendi, Sanduk Emni Aleko Efendi, Mea Kaşaklı Göçü Nahiyesi zabıta memuru İsmail Ağa'dır.

Meclis-i İdare; İdare kurulu demektir. Meclis-i Deâvi ise açılan davaları araştırıp mahkemeye sunan kurul anlamındadır. Bu kurulda görevli mümeyyizan; dairede yazılan yazıları düzelten kâtip gurubunu ve davaları inceleyen hâkimleri ifade etmektedir. Sandık Emni yani kasadarın Aleko Efendi olması dikkatimizi celbeden bir husustur. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti azınlıklara yönetim alanında görev tevdi etmiştir. Müteakip salnamelerde de bu durum devam etmiştir. Bu yıllarda Seydişehir Kazası 28, kaza-

(4) KVS., 1285, S.1, s.40.

ya tabi Göçü Nahiyesi ise 18 köyden müteşekkildir. 1874 yılına gelindiğinde Meclis-i idareye bir Evkaf Muhasebecisi bölümü eklenmiş, ayrıca Sandık Eminliğine de Yodosaki Efendi getirilmiştir. Meclis-i Deâvi ye ise bir Tapu kâatibi ile bir Eytam Müdürlüğü bölümleri açılmış, üç yıl sonra da Vukuat kâatipliği bölümü ilave olunmuştur. Eytam Müdürlüğü; yetim çocukların haklarının ve mallarının korunması için kurulmuştur. Bu kurum, sandığına gelen paraları şer'i usullere göre çalıştırmıştır. Böylece çocuk reşid oluncaya kadar hem nafakası temin edilmiş hem de ailesinden kendisine intikal eden malı yok olup gitmekten kurtarılmış, mallarında artış sağlanmıştır.

2.2. 1871-1914 Arası İdari Yapı

1869 senesinde evvela İstanbul'da⁽⁵⁾, 1870 senesinden itibaren de vilayetlerde kurulan Belediye Meclisleri 1871 senesinden itibaren tüm kaza merkezlerinde kurulmaya başlanmıştır. 1871 yılında Seydişehir Kazası Kaymakamı Mehmet İzzet, Seydişehir Müftüsü Hüseyin Efendi, Kaymakam naibi Ahmet Danış Efendilerin gözetiminde ilk Belediye Meclisi seçimleri yapılmıştır.1874 yılı salnamesinde⁽⁶⁾ Belediye Meclisi'nin ana oluşumu Meclis-i Beledi Reisi Hüseyin Hüsnü Efendi, Azalar İdris Efendi, Mustafa Efendi, İbrahim Efendi'dir. Kâtip ve Sandık Emni Nuri Efendi idi. Menafi komisyonu ise Reis Halil Efendi, Kâtip ve Sandık Emni Vekilleri İsmail Efendi, Hasa Ağa, diğer Hasan Ağa'dan oluşuyordu. Komisyonun Sermayesi, 183 330 kuruştur.

Menafi Komisyonu, belediyenin bayındırlık, imar ve iskân işleriyle meşgul olan makamıdır. Aynı yıllarda Konya Sancağı dâhilinde bulunan Menafi-i Umumiye Sandıkları sermayelerine bakıldığında Seydişehir Kazasının sermaye varlığı ile beşinci büyüklükte olduğu görülmektedir⁽⁷⁾. Konya Sancağı dâhilinde bulunan Menafi-i Umu-

miye Sandıkları sermayeleri kuruş olarak şöyledir: Konya Kazası 388260, Larende 171364, Karapınar 95128, Ereğli 166049, Ilgın 245962, Akşehir 287566, Beyşehir 268937, Seydişehir 178344, Bozkır 170000, Hadim 54614. Toplam 2026234 kuruştur.

Belediye Meclisinin sermayesi ise 13525 kuruştur. Sonraki yıllarda Belediye meclisinin bütçesi az tutulurken, Menafi Komisyonu bütçesi sürekli olarak arttırılmıştır. Böylece kazanın imar ve iskân işlerine bütçeden daha çok pay ayrılmış ve kaza daha bayındır bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu durum günümüz modern Belediyecilik anlayışıyla paralellik arz etmektedir. Belediye meclisi bünyesinde ayrıca doktor ve eczacı bulundurduğunu kazadaki sağlık işleriyle bunların ilgilendiğini söyleyebiliriz. 1906 yılı salnamesinden öğrendiğimize göre Seydişehir Belediye Tabibi Agop Efendi, Eczacısı da Karnak Efendi'dir. Kazada senevi 400 kişiye telkih-i cerdi ameliyatı yapılmaktadır. Fakat evvelce kaza dâhilinde muntazaman umumi surette aşı ameliyatı? icra edilmediğinden küçük çocukların çoğu aşısız bulunmaktadır. Sebebi de Belediye tarafından harcırahı tesviye edilmemesinden dolayı aşı memuru gönderilememesidir. Kaza dâhilinde beledi hastalık yoktur. Humma-yı marazgi, romatizma, zatü'l-cenb, enfelü inza bazen de hummayı tifoidi hastalıkları görülmektedir. Kazada ortalama yaşam süresi 60 sene olup, en uzun ömürlü olanların 90 yıla kadar yaşadıkları saptanmıştır.

1879 senesinde Meclis-i idare de değişikliğe gidilerek Azalar; Aza-i Daim (Aza-i Tabiiye) ve Aza-i Müntahabe diye iki gruba ayrılmıştır⁽⁸⁾. Böylece değişmeyecek (daim-sürekl) azalar grubunu Naib Efendi, Müftü Efendi, Mal Müdürü Efendi ve Tahrirat Kâatibi oluşturmuştur. Bu üyeler atama yoluyla görevlerine getirilmekteydiler. 1880 senesinde Meclis-i Deavi, Mahkeme-i Bidayet adını almış, bir serkâtip (başkâtip) ve ona bağlı iki muavin daha memurlara eklenmiştir. Ürün ve

(5)* Ayrıntılı bilgi için bkz., İlber ORTAYLI, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), TTK, yay., 2.Baskı, Ankara, 2011.

(6) KVS., 1291, S.7, s.73.

(7) KVS., 1291, S.7

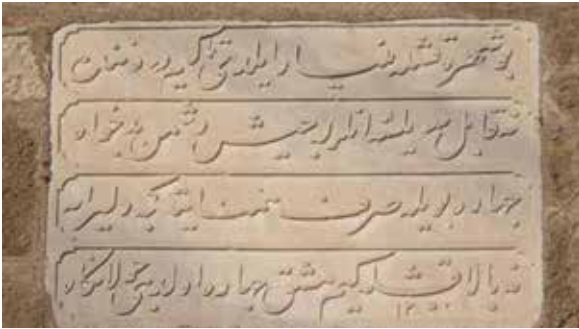
(8) KVS., 1296, S.12

hayvan vergileriyle ilgilenen birim olan A'şar ve Ağnam İdaresi de aynı yıl tesis edilmiş olup memuru Kadri Efendi, kâtipleri Mehmed Efendi ve Bekri Efendidir⁽⁹⁾. Bu yıllarda İdare meclisinde Sova Efendi ve Hacı Pedros Efendi isimli azınlık mensupları görev almışlardır. 1885 yılına gelindiğinde Mahkeme-i Bidayet "Adliye Dairesi" adını almıştır. Adliye Dairesinin Reisi Osman Efendi, Müstantık (sorgu hâkim)leri Hüseyin Efendi ve Tevfik Efendi, İcra mübaşiri Şükrü Ağa, Odacı Mercan Ağa'dır⁽¹⁰⁾. Aynı yıllarda Belediye Meclisinde de Nüfus memuru ve Nüfus kâtipliği, Tahrir-i Emlak Komisyonu bölümleri ihdas olunmuştur.

1914 yılına gelindiğinde Seydişehir Kazasına bağlı 42 köy olduğunu görmekteyiz. Ebniye-i Miriye (Resmi bina) olarak bir hükümet konağı, 1 Telgrafhane, 1 Hapishane, 1 Askeri depo ve kışla mevcuttur. Ayrıca Seydişehir Kazası Redif Taburu merkezidir. 1826 senesinde Sultan II. Mahmut tarafından lağvedilen Yeniçeri Ocağının yerine batı tarzı "Asakir-i Mensure-i Muhammediye" adında yeni bir ordunun kurulması ile bazı vilayet ve kazalarda askeri birlikler ihdas olunmuş ve bu birlikler için kışlalar yaptırılmıştır. Seydişehir Kazasında ilk kışla yanan Hükümet Konağı ile şimdiki Askerlik şubesi mevkiinde 1834 senesinde yaptırılmıştır. Bu kışlaya evvela 30.Redif Alayının 3.Taburu yerleşmiştir. Bu ta-

burun görev süresi İstiklâl Harbi yıllarına kadar devam edecektir. Sultan II. Abdülhamid Han devrinde Seydişehir Taburuna bir de süvari bölüğü eklenmiştir. Seydişehir Redif Taburu Kışlasının H.1250-M.1834 tarihli dört satırlık manzum inşa kitabesi, kışlanın harap olmasından sonra Muallimhane Camiinin kible duvarı üzerine yerleştirilmiştir. Yerden üç metre yükseklikteki mermer kitabe şöyledir: "Bu şehre kışla bünyad eyledi ta kim derununda/ Ne kaabil söyleşe anlarla çeyş-i düşmen-i bedhah/Cihada böyle sarf-ı himmet etdikçe dil-i rana/ Ne bala kışla kim meşki cihada oldı cevlangah.1250"

1889-1890 yıllarında Dördüncü Mukaddem Seydişehir Taburu efradı⁽¹¹⁾ şu kimselerdi: Binbaşı Hasan Hakkı Efendi (Mecidiye 5), Kolağası Hacı Abdullah Efendi (Kırım ve İngiltere Madalyaları), Tabur Kâtibi İbrahim Ethem Efendi, (K) Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi, (K2) Yüzbaşı Salih Efendi, (K3) Yüzbaşı Yusuf Ağa, (K4) Yüzbaşı Ali Ağa (Girit Madalyası), (K1) Mülazım-ı Evvel Ahmet Ağa, (K2) Mülazım-ı evvel Mehmet Efendi. 1868-1908 yılları arası Seydişehir kazası Kaymakamları; Muhammed Resmi Efendi, Mehmet İzzet Ağa, Ömer Lütfi Efendi, Raşid Efendi, Mustafa Safveti Bey, Muhammed Emin Efendi, Tahsin Efendi, Mustafa Edip Efendi, Mehmet Bey, Mustafa Hulusi Efendi, Ahmet Fethi Efendi, Osman Efendi, Hacı Rağıp Bey, Yusuf Fehmi Efendi, Ahmet Şakir Efendi, Es'ad Efendi, Sadı Bey idi. Belediye Başkanları; Hüseyin Hüsnü Efendi, Hacı Ahmet Efendi, Hüseyin Hüsnü Efendi, Tevfik Efendi, İzzet Efendi, İsmail Efendi, Arif Efendi, Hafız Ali Efendi, Hacı İdris Efendi, Hacı Salih Efendi, İbrahim Sabri Efendi'dir. Naipiler (Kaymakam ve Kadı vekilleri, Bidayet Mahkemesi Reisleri) Ahmet Raşid Efendi, Abdülkerim Efendi, Osman Efendi, M. Arif Efendi, Ahmet Raşid Efendi, Musa Kazım Efendi, Ali Sıdkı Efendi, Abdurrahman Zeki Efendi, Ali Rıza Efendi, Ömer Lütfi Efendi,

Seydişehir Redif Taburu Kışlasının Muallimhane Cami kible duvarında bulunan Hicri 1250 (M.1834) tarihli kitabesi

(9) KVS., 1298, S.14, s. 77-78.

(10) KVS., 1302, S.18, s.19.

(11) KVS 1306, S.22, s. 219.

Şeyh Hacı Mehmed Efendi, Es'ad Efendi, Mustafa Asım Efendi, Edhem Efendi, İhsan Efendi'dir. Mal Müdürleri; İsmail Efendi, Nuri Efendi, İbrahim Hakkı Efendi, Sabit Efendi, Ali Hıfzı Efendi, İzzet Efendi, Rifat Efendi, Asım Efendi, İzzet efendi, Ahmet Salim Efendi, Osman Efendi, Nafiz Efendi, Mehmet Niyazi Efendi, Ali Nafiz Efendi, Ahmet Efendi idi.

2.3. 1868-1914 Arası Nüfus Durumu

1868 yılı Konya Vilayeti Salnamesinden öğrendiğimize göre Seydişehir Kazası 28 köy, 2051 Hane ve 6594 Nüfus-u İslam'dan oluşmaktadır.⁽¹²⁾ Bu köyler^{(13)*}; Gökçe Hüyük, Taraşçı, Yenice, Kavak, Akçalar, İvregi, Göğrekli (Gevrekli), Karbulak, Boyalu, Dere, Manastır, İncesu, Kilisacık, Taşağıl, Suberde, Susuz, Gök hüyük, Favarak(Bağra), Başkaraviran, Orta karaviran, Aşağıkaraviran, Tol, Oğlakçı, Çat, Çalmanda, Dikilitaş, Elmesud, Nezümle'dir. Ayrıca Kazaya tabi Göçü mea Kaşaklı nahiyesi ise 25 köy ve 4304 Nüfus-u İslamdan oluşmaktadır. Göçü Nahiyesinin köyleri ise; Fasil, Hüseyinler, Yaylasun, HasanŞeyh, Yatağan, Kozlu, Bükçe, Saraycık, Karaviran, Çavuş, Rumdiğin, Yukarı Homa, Aşağı Homa, Karahisar, Çiçekler, Afşar, Kızılca, Ovacık'tır. Böylece toplamda 53 köy ve 10898 nüfusu vardır.

1873 yılı Seydişehir merkez ve köylerinin nüfus ve hane sayıları⁽¹⁴⁾. Seydişehir Kazası 1675 (591), Gökçe Hüyük Karyesi (31), Taraşçı Karyesi 313 (86), Yenice Karyesi 111 (32), Kavak Karyesi 116 (38), Akçalar Karyesi 418 (128), İvregi Karyesi(Irmaklı) 45 (18), Gevrekli Karyesi 546 (187), Karabulak Karyesi 147 (15), Boyalu Karyesi 124(32), Dere Karyesi (Bostandere) 259 (72), Manastır Karyesi 65(17), İnce Su Karyesi 111(31), Kilisacık Karyesi 280(58), Taşağıl Karyesi 87(23),

Suberde Karyesi 36(11), Susuz Karyesi 36(14), Gök Hüyük Karyesi 61(22) , Favarak Karyesi 28(12), Baş Karaviran Karyesi 79 (24), Orta Karaviran 709 (216), Aşağı Karaviran 151 (55), Tol Karyesi 106(37), Oğlakçı Karyesi 45(11), Çat Karyesi 124(32), Çalmanda Karyesi 578 (146), Dikilitaş Karyesi 151 (38), Nüzümle Karyesi 188 (55), Elmesud (Madenli) 147 (33). Yekün 6743 nüfus 3084 hanedir. 1873 yılı Seydişehir Kazasına bağlı Göçü Nahiyesi köylerinin nüfus ve hane durumu ise; Fasil Karyesi 270(62) Hüseyinler Karyesi 220(48), Yaylasun Karyesi 250(58), Hasan Şeyh Karyesi 205(65), Yatağan Karyesi 135(35), Kozlu Karyesi 128(35), Bükçe Karyesi 45(14), Saraycık Karyesi 45(12), Karacaviran Karyesi 130(38), Çavuş karyesi 200(50), Rumdiğin Karyesi 150(45), Yukarı Homa Karyesi 100(35) Aşağı Homa Karyesi 350(100), Karahisar Karyesi 450(155), Çiçekler Karyesi 300(55), Afşar Karyesi 400(120), Kızılca Karyesi 90(35), Ovacık Karyesi 30(10). Yekün 3393 nüfus, 1972 hane ibaretti.

1879 yılı salnamesinde Seydişehir nüfusu ile ilgili dikkat çekici bir durum söz konusudur. Gayrimüslimlerden Ermeni ahali de ilk kez nüfus kayıtlarında belirtilmiştir. Seydişehir kazası 1879 yılında Aded-i kur'a 54, Mikdar hanesi 3547, Nüfus-ı Müslime 8679, Nüfus-ı gayri müslime Ermeni 44'tür. 1885 yılında Seydişehir kazasının Müslüman erkek nüfusu 8920, Rum erkek nüfusu 42, Ermeni erkek nüfusu ise 36 dır⁽¹⁵⁾.

1890 yılı Konya Sancağı merkez ve kazalarının nüfus cetveli⁽¹⁶⁾ salnamesinde incelendiğinde hane, kadın, erkek ve toplam nüfus durumu şu şekildedir: Konya Mahallatı 8774, 20632, 20163, 40795, Hatun Saray 3279, 3279, 7505, 15068, Su Dirhemi 3453, 8612, 8299, 16911, Said İli 5411, 6591, 6861, 13452, Yekün 20947, 43398, 42828, 86226. Akşehir 8973, 21409, 22123, 43532, İlgin 4058,

(12) KVS., 1285, S.1, s. 90.

(13)* Seydişehir Kazasının 16.yüzyıldaki merkez ve köylerinin nüfus durumu için bkz. Akif ERDOĞRU, Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı, IQ Kültür Sanat yay., 1.Baskı, İstanbul, 2006, s. 368.

(14) KVS., 1289, S.5, s.122, 123, 124

(15) KVS., 1296, S.12

(16) KVS., 1306, S.22, s. 119.

Derviş Ali Ağa Çeşmesi

Ayan Derviş Ali Ağa Çeşmesi Kitabesi H.1249

10857, 11024, 21881, Beğşehri 7812, 16901, 17074, 33175, Seydişehir 3798, 8010, 8804, 16814, Bozkır 7843, 19298, 18505, 37803, Karaman 6337, 14621, 15112, 29733, Hadim 2710, 5557, 6072, 11629, Ereğli 4974, 10895, 11260, 22155, Karapınar 2968, 6889, 7037, 13926, Esbkeşan 4253, 9487, 10338, 19825, Yekûn 71643, 167321, 170177, 337499.

1892 yılı Seydişehir Kazasının nüfus durumu⁽¹⁷⁾ hane 3818, köy 43, mahalle 10. İslam erkek 8759, kadın 7972. Rum erkek 9, kadın 8. Ermeni erkek 36, kadın 36. İcmal-i nüfus 16820. 1899 yılında Seydişehir Kaza-

sının nüfusu 16579 dur. Bunun 16486'sı Müslüman, 93 'ü Rum ahali dir. Ermeni ahali ile ilgili kayıt geçmemektedir⁽¹⁸⁾. 1906 yılı Seydişehir kazasının nüfus durumu. İslam erkek 11218, kadın 10743, Rum erkek 14, kadın 10, Ermeni erkek 65, kadın 60.

1914 Senesi Konya Vilayeti Salnamesinde Seydişehir Kazasının 17000 nüfusa havi olduğu ancak, bunun ne kadarının Müslim ne kadarının gayrimüslim ahaliden oluştuğu belirtilmemiştir⁽¹⁹⁾. Bazı yıllarda sadece erkek nüfusun kaydedildiği bazı yıllarda ise kadın nüfusun da kayıtlarda yer aldığını görmekteyiz. Bazı yıllarda da Ermeni ve Rum nüfusunun miktarları belirtilmemiştir bu da o dönemlerdeki devlet politikasıyla ilgili bir husus olsa gerektir. Salnamelerden anlaşıldığı kadarıyla Müslüman ve gayrimüslim ahali uzun yıllar beraberce kazada huzur ve sükûn içinde yaşamışlardır. Evler genellikle tek katlı ve bazen de iki katlı, cumbalı olarak, taş ve ahşap malzeme birlikte kullanılarak inşa edilmiştir. Evlerin cümle kapısından girince uzunca bir sofaya ve etrafında odalara tesadüf edilir. Hanelerin (evlerin) çoğunluğu kâgir ve pek azı ahşap ve tarzı cedid (yeni usul) üzere bina ve inşa edilmiştir.

Bu gün dahi o dönemlerden kalma evlerin mimari özellikleri ve iççilikleri Seydişehir kazası insanının ince hayat anlayışının ve sanat zevkinin birer örnekleri olarak gözümüze çarpmaktadır. Seydişehir Kazasında Mahalleler ve sokaklar muntazam bir şekilde düzenlenmiştir. Kaza merkezinin başlıca mahalleleri: Ulu Kapı, Keçi Kapı, Pazar Kapısı, Alaylar, Sofuhane, Camii Cedit, Debbağhane, Değirmenci'dir. Mahalle ve sokaklar 21 adet çeşme ve sebil ile ayrıca tezyin edilmiştir. Şehre tahsis edilen sular demir ve toprak künklerle çeşmelere isale olunmuştur. O günlerden bize miras kitabesiyle dimdik ayakta duran Derviş Ali Ağa çeşmesi su medeniyetinin nadide nişanelerinden yalnızca bir tanesidir.

(17) KVS., 1310 , S.25, s.249.

(18) KVS., 1317 , S.28, s.151-152.

(19) KVS., 1332 , S.30, s.358.

3. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

3.1. Sıbyan Mektepleri

Milletlerin medeniyet göstergelerinden birisi de hiç şüphe yok ki toplum içerisindeki eğitim öğretim faaliyetlerinin çeşitliliği, sürekliliği ve bunların kurumsal manadaki kimlikleridir. Türk devlet geleneği içerisinde İslamiyet'in kabulüyle beraber devlet başkanlarının halkı üzerindeki vazifelerinden birisi de eğitim öğretim hizmeti olmuştur. Bu hizmetin verildiği ilk yer ise çoğunlukla mektepler olmuştur. Osmanlı Devletinde sivil eğitim ve öğretim kurumlarının ilk basamağını Sıbyan mektepleri oluşturmaktadır. Sıbyan Mektepleri 5-10 yaşlarındaki çocuklara okuma-yazma, bazı dinî bilgiler ve basit hesap işlemlerinin verildiği günümüz temel eğitim kurumlarıdır. Osmanlı toplumunun çoğu mahallesinde bulunduğundan "Mahalle Mektepleri" veya taş bina olarak inşa edildiği için "Taşmektep" de denilirdi⁽²⁰⁾. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre Maarif Nezaretine (MEB) bağlı olanlarına Mekteb-i İbtidai denilirdi. Sıbyan Mektepleri kimi zaman da Muallimhane olarak anılan kurumlar olmuşlardır. Bu okulların yapım, onarım giderleriyle öğretmen maaşları bulunduğu mahalle ya da köy ahalisi tarafından karşılanırdı. Yani Sıbyan Mektepleri daha çok vakıf yoluyla tesis edilip şekillendirilen kurumlardı.

Okullarda okuma-yazmanın yanında ahlâkî terbiye verilmesi de amaçlanıyordu. Normal öğretimin yapıldığı okullarda sabahtan ikindiye kadar ders verilmektedir. İlkokula başlama Amin Alayı denilen özel bir törenle yapılırdı. Eğitim ücretsizdi. Eğitim dili Türkçe idi. Öğrencilerin yeme-içme ve giysi ihtiyaçları buralardan sağlanırdı. Eğitim öğretim hatim indirmekle tamamlanırdı. Bundan sonra isteyen medreseye, isteyen memuriyete (Divan kâtipliğine), isteyen de kabiliyetine uygun bir zanaata girerdi. Dört yıllık eğitim veren Sıbyan mekteplerinde

Elifba, Kur'an, ilmihal, Tecvit, Harekeli Türkçe, Muhtasar Ahlakî Memduha Risalesi, Sülüs, ve Nesih yazıları öğretiliyordu. Seydişehir Kazası merkezinde 1869 yılında 7 Sıbyan Mektebi olduğunu görmekteyiz. Bu okullardaki toplam ders saati 57 dir. Seydişehir Hurufat Defterlerindeki kayıtlara göre bu okulların isimleri şöyledir: Bazarbaşı Muallimhanesi, Cemile Hatun Muallimhanesi, Debbağhane Mahallesi Muallimhanesi, Emine Hatun Muallimhanesi, Hoca Receb Muallimhanesi, Osman Efendi Muallimhanesi, Seyyid Harun Veli Muallimhanesi'dir⁽²¹⁾. Şimdi bizlere bir fikir vermesi açısından 1875 yılı Seydişehir Kazası Sıbyan Mektepleri istatistiğine göz atmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

1875 yılı Seydişehir Kazası Sıbyan Mektepleri ve öğrenci sayıları Adet-i Etfal-i Zükur (Erkek öğrenci sayısı) 1500, Adet-i Etfal-i İnas (Kız öğrenci sayısı) 1035, Aded-i Mekatib-i Sıbyan (Sıbyan Mektebi sayısı) 54. Anlaşılabileceği üzere bu okullarda karma eğitim yapılmaktadır. Okullara devam eden öğrenci sayısı o dönem kaza nüfusu dikkate alındığında küçümsenemeyecek orandadır. Müteakip yıllarda köylerde bulunanlarla birlikte bu okulların sayısı 69' a kadar çıkacaktır. 1879 yılında kız öğrenci sayısı 1400' e ulaşırken, erkek öğrenci sayısı 1850 olmuştur. Böylelikle ailelerin kız - erkek ayrımı yapmadan çocuklarının ilköğrenim haklarını yerine getirmede hassas davrandıklarını görmekteyiz. Sıbyan mektepleri zamanla programında ve çalışmalarında değişiklikler yapılmakla beraber Cumhuriyet Dönemine kadar varlığını sürdürmüştür⁽²²⁾.

3.2. Rüştüye Mektebi

Sultan II. Mahmut döneminde sıbyan mekteplerinin yetersiz olduğu görülerek bu mekteplere sınıf-ı sani olarak açılır. Bunlar idadilere (lise) basamak olmasından dolayı ortaokul sevi-

(20) Bayram KODAMAN, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, TTK. yay, Ankara, 1991, s.57-58.

(21) Muharrem PARLAK, Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir, SÜSBE Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s.117-120.

(22) Osmanlıdan Cumhuriyete Seydişehir'de Eğitim Öğretim faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Ercan ARSLAN, Seydişehir Kazasında İlköğretim Kurumları 1876-1940, Konya 2017.

yesinde mektepler olarak değerlendirilir. Önceleri dört yıl olan bu okullar daha sonra altı yıl olmuştur.

Osmanlı Devletinde Rüştiyelerin ilki 1838 tarihinde açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye'dir.1874-1875 döneminde 400'e yakın rüştiye mevcuttu. 1867'ye kadar bu mekteplere Müslüman çocuklar alınırken bu tarihten sonra ise gayrimüslimlerin çocukları da alınmaya başlanmıştır. Bu maksatla adaylar Türkçe imtihana tabi olmuşlardır. Bu okullarda dini ilimler, hesap, Osmanlı tarihi ve coğrafyası, yurttaşlık bilgisi, hatt, hendese, cebir, usul-ü defter, resim, müzik gibi dersler okutulmuştur. Okulun ders kitapları Dersaadetten (İstanbul) gönderilmekte idi. Gülistan, Tuhfe-i Vehbi, Zezaif-i Etfal, Fezleke-i Tarih-i Osmaniye, Hesap Risalesi'nin gönderilen kitaplar arasında olduğunu söyleyebiliriz.

Konya Vilayeti Maarif Komisyonu kararıyla Seydişehir Kazasında ilk Rüştiye 1867 yılında geçici bir binada eğitim öğretime başlamıştır. 1870 senesinde yeni bina yapılmış ve eğitime burada devam edilmiştir. Muallimi Mehmet Efendidir. Okulun ilk yıl 41 öğrencisi mevcuttur.1874 yılına gelindiğinde Muallim-i sanisi Ahmet Efendi olmuş ve öğrenci sayısı 56 olarak belirtilmiştir. Seydişehir Rüştiyesine aynı yıl bir de Bevvab yani kapıcı, hizmetli atandığını adının Şeyh Mustafa olduğunu kayıtlardan öğrenmekteyiz.1884 yılı salnamesinde Seydişehir Rüştiyesine branşı Rik'a (Osmanlıda kullanılan bir yazı çeşidi) Muallimliği olan üçüncü bir öğretmen Şevket Efendi atanmıştır. Öğretmen kadrosunun üçe çıkmış olması Seydişehir Rüştiyesindeki öğrenci sayısının da arttığını göstermektedir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra (1908) Konya Vilayeti Maarif Komisyonu kararıyla Seydişehir Kazasında erkek öğrenciler için Rehber-i Meşrutiyet, kız öğrenciler için de Numune-i Terakki-i İnas adında iki yeni okul açılmıştır. Bu durum bize öncelikle meşrutiyet yönetiminin idarece ülke genelinde kavram olarak halkın hafızasına yerleştirilmeye çalışıldığını gösterir. Kız öğrenciler için

müstakil bir okulun açılması da kız çocuklarına ayrıca bir önem verildiğinin göstergesidir. 1914 yılı Seydişehir Kazası resmi eğitim kurumları şöyledir: Kent merkezinde Seydişehir Rüşdiyesi, Rehber-i Meşrutiyet Mektebi, Numune-i Terakki-i İnas Mektebi varken, köylerde ise yalnızca dört köyde okul vardı. Bunlar Gevrekli Karyesi İbtidaisi, Akçalar Karyesi İbtidaisi, Karacaviran Karyesi İbtidaisi, Ortaviran Karyesi İbtidaisi. Okulların öğretmenlerinin bir kısmı rüştiye mezunu, bir kısmı ise Darülmuallimin Mektebi çıkışlı idi.

3.3.Medreseler

Osmanlı Devletinin klasik örgün eğitim kurumlarından bir diğeri de medreselerdir. Osmanlı medreseleri müezzin, imam-hatip ve vaiz gibi camii görevlilerini, mahalle mekteplerinin hocalarını, medresenin kendi kadrosunu, yargı kadrosunu yetiştirdiği gibi Divân-ı Hümayundaki (Bakanlar Kurulu) Kazaskerler (Bugünkü Milli Eğitim ve Adalet Bakanları) ve Şeyhülislâm gibi temsilcileri de hazırlıyorlardı. Bu yönleriyle çok fonksiyonlu bir yapıya sahiptiler. Ulemâ denilen medreseliler halk ve yönetim üzerinde önemli bir nüfuz, etki ve yere sahip olmalarının yanında toplumda münevver kadronun en üst tabakasını oluşturuyorlardı.

Vakıf kuruluşlar olarak sistemleşen medreseler Osmanlılarda devletin güçlenmesine paralel olarak büyümüş ve gelişmiştir. Medreseler seviye itibarıyla bugünün orta ve yüksekokullarına tekabül etmektedirler. Vakıf olduğu için öğrencilerin barınmasının yanında diğer ihtiyaçları da medreseden sağlanıyordu. Medreseler külliyeinin bir parçasını teşkil ettiğinden öğrenciler hamamda temizleniyorlar, imaretten (aşevi) yemek yiyorlar, câmide ibadet ediyorlar ve medresede öğrenim faaliyetlerine devam ediyorlardı. Bu yönleriyle bugünün kampüs ve öğrenci yurdu anlayışının temellerini kendi eğitim tarihimizde bulabiliyoruz.1869 yılı salnamesine göre Seydişehir Kazası merkezinde önceden üç medrese var iken bu sayının 4 ve 1875 yılına gelin-

diğinde 7 ye çıkmış olduğunu, öğrenci sayısının ise 307 olarak tespit edildiğini söyleyebiliriz. 1879 da öğrenci sayısı 607 ye çıkmıştır. Medrese ve öğrenci sayılarının artması kazada ilk ve orta öğrenimin yanı sıra yükseköğrenime de nedenli ehemmiyet verildiğini bizlere göstermektedir.1882 yılında Seydişehir Kazası medreselerinde okutulan dersler nahiv, mantık, me'ani, fıkıh, akaid, sarf ve tefsir-i şerif 'ten ibarettir. Bu derslerin verilışı zamanla ihtisaslaşmayı meydana getiriyordu. Medreselerde öğrenim süresi dört yıldır. Medrese öğrencilerinin en alt kademesine suhte (softa) ortaöğretim talebesi deniyordu. Daha sonrakilere danişmend (lisans talebesi) denilirdi. Muid (Asistan) müderris ile talebe arasındaki ilişkileri düzenler, hocanın derslerini müzakere yoluyla özetler veya tekrarlardı. Medrese hocalarına genel olarak Müderris denilirdi ki bu günkü öğretim görevlisine denk düşerdi. Medrese eğitimi uzun süren meşakkatli bir işti. Seydişehir Medreselerine yapılan müderris vesair memurinin atama kaydı bilgileri için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Seydişehir Hurufât Defterlerine ve Hurufât-ı Cedid Defterlerine müracaat edilebilir.

Buraya kadar bahsettiğimiz örgün eğitim kurumlarının yanı sıra Seydişehir Kazasında ayrıca üç kütüphane, camii, mescit, tekke, zaviye, darü'l hadis gibi yaygın eğitim kurumları da mevcuttur. 1892 yılında Seydişehir merkezinde 5 camii, 10 mescit, 1 Nakşibendi Tekkesi, köylerde ise 44 mescit bulunmaktadır. Bu kurumlarda görev alan şahısların ya da kurum mütevellii heyeti üyelerinin şehrin merkez ve köylerindeki bayındırlık hizmetlerinde rol aldıklarını da müşahede etmekteyiz. Keçi kapı Mahallesindeki Mustafa Efendi Çeşmesi, kitabesinden anladığımızı göre 1275 H. (1859 M.) yılında Nakşibendi tarikatına mensup İzmirli Hafız Mustafa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi şöyledir; Sahib'ün hayrat v'el-hasenat Hafız Mustafa Efendi be-Tarik-ı Nakşibendi (Sene 1275). Seydişehir Kazasındaki bu eği-

tim ve öğretim faaliyetleri kazada tesis edilen Maarif İdaresi tarafından yürütülmekte idi. 1898 yılında Seydişehir Kazası Maarif İdaresi Reisi Müderrisinden Hüseyin Efendi, Azalar, Rüştiye Muallimi Mehmet Şükrü Efendi, Ballı İsmail Efendi, Nafiz Efendi, Mazhar Efendilerdir.

4.SOSYO-EKONOMİK YAPI

4.1.Tarım ve Hayvancılık

Seydişehir Kazası bağlık, bahçelilik ve suyu bol bir arazi yapısına sahip olduğundan öncelikle tarım yapmaya son derece elverişli bir durumdadır. Ahalinin ekseriyeti tarımla meşgul olmuştur. Bunun yanında şüphesiz hayvancılık ve ticaret de gelişmiştir. Hububatın ve ekilen tarlanın cinsine göre bire beşten yirmiyeye kadar hasılat alınır. Hububat iki defa nisanda, mayısta, bir defa da haziranda suya muhtaçtır. Usul-u ziraatın kazanın her tarafında aynı surette eski uygulamalara göre yapılmaktadır. Odun sabanların manda ve öküz yardımıyla çekilmesi ile tarlalar sürülmekte ve genellikle kuru tarım yöntemi el yardımı ile icra edilmiştir. 1875 yılı Seydişehir Kazası arazisinin miktarı (dönüm) Çift 3036, Ekilmiş olan Tarla 91080, Seneyi Atıyeye hazırlanmış olan tarla 91080, Kabil-i Ziraat olan tarla 100000, Ekilmiş olan mahallere atılmış tohum Keyli-Astani (İstanbul kilesi) 45540. Yetiştirilen tarım ürünleri hinta (buğday), şa'ir (arpa), duhan(tütün), afyon tohumu ve sakızı, keten, kenevir, susam, burçak, nohut, çavdar, yulaf, darı, malaz, finik, mercimek ve fasulye başlıcalarıdır⁽²³⁾. 1894 yılı Seydişehir kazasının tarım ürünlerin üretim miktarları⁽²⁴⁾ ise buğday (İstanbul kilesi), 1239500, arpa 53000, darı 4000, yulaf 30000, çavdar 50000, mısır buğdayı 10000, nohut 30000, mercimek 200, fasulye 100, finik 10000, afyon (kıyye) 65000.

Bunun yanında sebze ve meyve tarımı da yapılmaktadır. Fındık, ceviz, badem, ayva, elma, erik, armut dahi

(23) KVS., 1322, S.29, s.300.

(24) KVS., 1312, S.26, s.264-265.

yetiştir. İklim icabı Akdeniz iklim bölgesinde yetişen ürünlerin burada yetişmediği belirtilmektedir. Genellikle ziraatın ekim, dikim, hasat işlerine mart, nisan ve mayıs aylarında ağırlıklı olarak zaman ayırdığı bu gün dahi uygulanı gelen bir husustur. Ağustos-ta hasat hitam bulur. Kaza ahalişi ürettiği ürünleri pazarda satmaktadır. Haftada bir defa perşembe günleri pazar kurulur. Köylerden zevahir, hayvan, makule ve sebze vesaire getirilip satılır. Pazarın tesis ve teşkilinin kasabanın teşkiliyle başladığı söylenir. Pazarın ismi Seydişehir pazarıdır. Pazarın yapıldığı mahalleye de Pazar kapısından girildiği belirtilmektedir. Seydişehir Kazası ve köylerinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığında gelişmiş olduğunu görmekteyiz⁽²⁵⁾.

1894 yılı Seydişehir Kazasında yetiştirilen hayvan miktarı merkezde; Koyun 2100, Kara keçi 1717, Tiftik keçisi 817, Bargir (beygir) 250, Ester (katır) 10, Merkeb 550, Öküz 500, İnek 800, Manda 250, Öküz Arabası 210 şeklinde iken, Köylerde; koyun 13055, Kara keçi 18000, Tiftik keçisi 3453, Bargir 2850, Ester 7, Merkeb 4055, Deve 150, Öküz 5150, İnek 1650, Manda 1850, Öküz Arabası 2570 adettir.

4.2. Sanayi ve Ticaret

Kazada üretilen tarım ürünlerinin ihtiyaç fazlası ihraç edilmektedir. İhraç edilen ürünler, afyon, keten, tiftik, yapağı, hınta, şa'ir, nohut vesairenden ibarettir. O yıllarda Seydişehir Kazasında imal edilen leblebilerin ünü Konya Vilayeti hudutlarını aşmış durumdadır. İhraç ürünlerinin bir bölümü Akseki ve Alaiye kazalarına, Manavgat, Duşenbe ve İbradi nahiyelerine gönderilirdi. Ürünlerin sevkiyatı ise deve ve merkeble yapılmaktaydı. Bu ticari emtia İzmir tarafına gönderilecek ise Afyon Eğirdir'e kadar araba (kağnı) ile ondan sonra da Şimendifer (tren) ile sevk olunmaktaydı⁽²⁶⁾. İthal edilen emtia ise genellikle İzmir'den getiriliyordu. Bunlar; basma, pazen,

lastikoteyn, sof ve şiyak, fasunya gibi mensucat ve züccaciye çeşitleri, şeker, kahve, gazyağı, pirinç ve sair levazı-mattır. İthalatın ve ihracatın geliştirilmesi için yolların tamiratının yapılması gerektiği, ulaşım araçlarının da sayılarının arttırılmasının lazım geldiği verilen bilgiler arasındadır. 1876 yılında Konya Rüsumat (Gümrük) Nezaretine bağlı olarak Seydişehir'de Rüsumat memurluğu vardır⁽²⁷⁾. Memuru Ahmet Rıfat Efendi, kâtibi Ali Galip Efendidir. Müteakip yıllarda bir Orman memurluğu ve Belediye bünyesinde şehrin ticari hayatının daha düzenli kontrol ve denetimi için bir zabıta memurluğu ihdas olunmuştur. 1891 yılında Seydişehir Kazası Orman Memuru Derakrus Efendi'dir.

Seydişehir kazasında elbiselik ku-maş olarak üretilen Haleb'in ipek alacalarıdır. Burada o yıllarda İstanbul tüccarı bulunmadığı ifade edilmektedir. 1900' lü yılların hemen başında Seydişehir'de 334 dükkân ve 7 mağaza, 2 Destegah (Bez ve kilim dokuma tezgâhı), 8 fırın, 58 su değirmeni, 2 Çömlekçi kârhanesi, 3 Debbağhane (Deri tabaklanan yer), 2 Bezirhane (Yağhane), 1 Hamam, 3 Han ve 14 kahvehane mevcuttu⁽²⁸⁾. Salnamelerde kazada bez ve kilim dokumacılığında sonra deri (debeğat) işleri ve çömlekçiliğin önde gelen imalat faaliyeti olduğunu müşahede ediyoruz. Şehre gelen tüccarlar hanlarda konaklamakta ve ihtiyaçlarını gidermekteydiler.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere kazada son derece canlı bir ticari hayat yaşanmaktadır. Osmanlı Devletinde üretilen bazı tarım ürünlerine Yedi Vahid (Tekel) uygulaması yapılmakta idi. Konya Reji Nezaretine bağlı Seydişehir Kazasında 1885 yılında üretilen Afyon mamulleri ve tütün için bir Reji İdaresi (tekel) kurulmuştur. 1888 yılı Seydişehir kazası Reji Müdürü Oğurluyan Efendi, Sandık ve Mahzen Emni Liyondiyo Efendi, Kâtip Digeran Efendi'dir. Konya Duhan (tütün) Reji Nezareti üyeleri ise şu kişilerden mü-

(25) KVS., 1312, S.26, s.266-267.

(26) KVS., 1310, S.25, s.329.

(27) KVS., 1293, S.9

(28) KVS., 1317, S. 28, s. 151-152.

teşekkildi; Nazır Kaloyani Efendi, Muhasibeci London Efendi, Muavini İskender Türkmani Efendi, Tahrirat Baş Kâtibi Artin Efendi, Sandık Emmini Melhame Efendi, Sandık Emmini Muavini Kıstı Lazaridis Efendi, Mahsen Emmini Dimosten Efendi, Muavini Vasil Efendi, Muhafaza müfettişi Raif Efendi, Muhafaza Müdürü Kadri Efendidir. Anlaşılan o ki bu yıllarda tütün rejisi yabancıların kontrolüne girmiştir. Bu bir tesadüf değildir. Nitekim 19.yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Osmanlı Devleti mali olarak iflas ettiği ilan etmiştir. Bunu müteakip 1881 yılından itibaren Osmanlı Devletinden alacaklı olan devletler Osmanlı sınırları içerisinde Duyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi adıyla teşkilatlanarak, halktan devlet adına her türlü vergiyi toplamaya ve alacaklarından topladıkları miktarı düşmeye başlamışlardır. Yukarıdaki durum da bununla alakalıdır. 1894 yılında Seydişehir Kazası Duyun-u Umumiye Memuriyetinin topladığı vergi⁽²⁹⁾ aşağıda belirtilmiştir. 1894 yılı Seydişehir Kazası vergi istatistikini incelediğimizde Sayd-i Mahi (su ürünleri) Rüşumundan 1225, Hayvanat-ı Vahşiyeden, Yoldan 36812, Müskiratdan 645, Yekûn (Kuruş) 38832 kuruş olduğunu görmekteyiz.

Tarım, hayvancılık, üretim ve ticari hayatın bu denli canlı olduğu bir kazada milli bir bankanın da kurulması kaçınılmaz olmuştur. Tarihler 1891-92 yılını gösterdiğinde Seydişehir'de Ziraat Bankası Şubesi açılmıştır. Memuru Sabit Efendizade Mustafa Efendi, A'zalar Muhasibe Kâtibi Yuvanaki Efendi, Beğşehirli Mehmet Ağa, Seyyid Ahmet Efendi, Ali Efendi, Mütekaid Yüzbaşı Salih Ağa'dan müteşekkildir. Seydişehir Kazasında Ziraat ve Ticaret Odası 1898 yılında kurulmuştur. Reisi Mehmet Bey Azalar ise Sabri Efendi ve Rafet Efendilerdir. 1891 yılı salnamesine göre Seydişehir Kazasının emlak vergisi 246114 kuruş, Temettu vergisi 54076 kuruş, Bedelât-ı askeriyesi 916 kuruştur⁽³⁰⁾. Emlak ver-

gisi; bina, arsa ve arazi için tahakkuk ettirilen vergidir. Temettu Vergisi Osmanlı Devletinde ticaret, sanat, meslek ve emek gelirleri üzerinden alınan bir vergidir. Bu verginin esası II. Mahmut tarafından yürürlüğe konulan ihtisap resmidir. Bedalât-ı askeriyeye ise, Osmanlı Devletinde gayri müslimler 1909 yılına değin askere alınmıyorlardı. Buna mukabil önceleri Cizye daha sonra ise Bedalât-ı Askeriyeye (Askerlik Bedeli) vergisi ödemekteydiler. Askerlik vergisi miktarlarından bir yerdiki gayri müslim erkek nüfusu tespit edilebilmekteydi. Seydişehir kazasındaki Ermeni ve Rum ahalinin genellikle ticaretle meşgul olduklarını dericilik, pastırmacılık, terzilik, kuyumculuk gibi meslekleri icra ettiklerini görmekteyiz.

Seydişehir Kazasının 1906 yılı Varidât-ı umumiyesi⁽³¹⁾ kuruluş olarak A'şar (Ürün vergisi) 620917, Ağnam (hayvan vergisi) 120917, Vergu 257461, Tapu harcı 12135, Mahkeme harcı 7420, Varidat-ı Müteferrika 9549, Nüfus ve orman hasılatı 7000, Yekûn 1035469. Kazanın 1914 yılına gelindiğinde Varidât-ı Umumiyesi (vergi gelirleri) 2630617 kuruluş, Musarrifât-ı umumiyesi (giderleri) 1010654 kuruluş⁽³²⁾. Görüldüğü üzere bütçe gelirleri artmış, bütçe giderlerinin iki katını aşmıştır. Bu kazada şimdiye kadar meskukât-ı atika (tarihi değere sahip para) olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 26/R 1289 H. senesi dosya no 2 gömlek 58 de kayıtlı bir belgeye göre Ortakaraviran karyesinde bir gömlek içinde eski gümüş akçelerin çıktığı ve bunların gönderilerek Müzehane-i Osmaniye'ye teslim edildikleri ifade edilmektedir. Kazada meskukât-ı Osmaniye envainın (Osmanlı sikkelerinin çeşitleri) ka'ffesi istimal edilirdi. Osmanlı lirası yüz ve Mecidiye yirmi, İngiliz Lirası yüz on sekiz, Fransız Lirası doksan dört kuruluş⁽³³⁾. O yıllarda kullanılan ağırlık ve uzunluk ölçülerine de bir göz atacak olur isek; bir İstanbul kilesinin

(29) KVS., 1312, S.26, s. 242-243.

(30) KVS., 1309, S.24, s.79.

(31) KVS., 1322, S.29, s.110.

(32) KVS., 1332, S.30, s.375.

(33) KVS., 1332, S.30, s.375.

dörtte biri kazada Kile-i diye adlandırıldı. Vekil için vahid kıyyesi ittihaz edilirdi. İki kileye Heva-i denilirdi. Demek ki bir Hevayı İstanbul kilesinin yarısıdır. Tul (uzunluk) için ölçü birimi çarşı ve pazarda arşındır. Metre kullanılması tüccara defaatle tenbih edilmiş ise de onları bundan vazgeçirmek kabil olamamıştır. Her yeni şeye itiraz etmeyi bura ahalisinin dahi adet edindiği ifade edilmektedir. Arazi ölçümleri için zira-i kullanılmış olup 1600 zira-i bir dönüm itibar edilmiştir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde kaza ahalisinin nakit mal varlığı toplamının 75000 Osmanlı Lirası olduğu tahmin edilmektedir.⁽³⁴⁾

5. VAKIFLAR, ZİYARET VE MESİRE YERERİ

5.1. Vakıflar

Seydişehir Kazasında Seyyid Harun Veli Hazretleri tarafından bina olunmuş camii şerif⁽³⁵⁾ vardır ki bir hamam ve birkaç dükkân varidatı ona meşrut olduğu gibi kasaba aşarından (ürün vergisi) hassa dahi tefrik ve her sene hazineden evkaf sandığına müterakim olunur. Camii mezkûrun Evkaf Sandığına müterakim yüz bin kuruş kadar bir parası olduğu halde birçok yeri ve bilhassa medhal (ana giriş) ve caminin doğusundaki yazlık ve medrese ve havlı duvarları ve hamam tamire muhtaç ve maruz olup Evkaf mühendisinin azam ve keşfiyat-ı lazıminin icrasıyla tamir ve termimi esbabinin istikmali Makam-ı Vilayet-i Celiyle arz olunmuştur. Konya Valisi Ferit Paşa hazretlerinin kazada buldukları sırada caminin tamir ve tadilata muhtaç olduğunu öğrenmesi üzerine derhal emir vererek 22000 kuruş sarf ile mükemmelen tamiratına başlanılmış ve bu vesile ile kaza halkı Osmanlı Halifesi için hayır dualarda bulunmuştur. Mezkûr Hamam ve dükkânlar senevi on bin kuruş kadar varidat getirir. Bundan başka kasabada

Telgrafhane garbında muavenet-i ahali ile idare olunur Muallimhane Camii ve kasabanın batı tarafında bir cami vardır. Bunlardan başka kasabada ve kur'ada (köylerde) tarihi değer taşıyan önemli bir yapı mevcut değildir. Kise Han, Gök Hüyük, Kara Viran, Göğrekli, Akçalar, Taraşçı, Gökçe Hüyük, Mihri Ma Kulu, Çay, Salur, Çeşme, Karaca Viran, Çavuş, Çat, Dere karyelerinde (köylerinde) cemaat tarafından inşa edilmiş birer camii bulunup vakıfları yoktur. Bu camiler ve mescitler ahalinin yardım ve bağışlarıyla idare olunur.

5.2. Ziyaret Yerleri

Kazada azınlıklar Müslümanlarla beraber yaşıyor olmasına rağmen onlara ait bir ziyaret yeri bulunmamaktadır. Bununla birlikte Seydişehir'in kurucusu kabul edilen Seyyid Harun Veli Hazretlerinin⁽³⁶⁾ merkadleri vardır. Kasaba-i mezkûrede Seyyid Harun-ı Veli ve Seyyid Abdul Kadiri Geylani, Şeyh Abdül Kadir ve Hasen Ok ve Ali ve Haydar ve diğer Hasan Babalar ile Kemali ve Abdülhalim ve Ekmek Pirmez Dede ve Hacı Recep ve Muhsin ve Muslihiddin Efendiler medfunlardır⁽³⁷⁾. Bundan başka Karacalar ziyaretgâhları ile Dalaman'da dağların zirvesinde bir ziyaretgâh vardır. Seyyid Harun Veli Hazretlerinden başkalarının ahvali tarihiyeleri meçhuldür. Bu yerleri ziyaret için eyyam-ı mahsus (özel günler) olmayıp ekseriya dua ve buralarda yoksullara sadaka için umumiyetle ziyaret edilir. Müderrisin içinde ismi alileri mezkûr olan Şeyh Abdullah Efendi muayyen olan dersleri tedris buyurduktan sonra Seyyid Harun Veli Kuddise sırrıhu'l Celiy hazretlerinin türbe-i mukaddeseleri ittilasında olan camii şerifte haftada iki defa tefsir-i şerif okuttukları gibi her sabah namazı akabinde mevcut talebeleriyle camii şerifte hatm-i haccan etmektedir. Müşarünileyh hazretleri Tarik-i Nakşibendiden müstahlef ve hakikaten envar-ı zahiriye ve maneviye ile iş-

(34) KVS., 1332, S.30, s.375.

(35)* Konuyla ilgili olarak 16.yüzyılda Seydişehir'deki vakıfların ayrıntılı tahlili için bkz. Akif ERDOĞRU, a.g.e., s.263-298.

(36)* Seydişehir'in kuruluşu ile ilgili bkz. Aldülkerim bin Şeyh Musa, Makalat-ı Seyyid Harun (haz.Cemal KURNAZ), TTK. yay. Ankara, 1991.

(37) KVS., 1295, S.11, s.114-115.

rak-ı kalp etmiş zevat-ı mukaddesedir. Merhum Şeyh Hacı Abdullah Efendi ve Hacı Yusuf Efendi mazıne-i kiramandır. Şeyh Hacı Abdullah Efendi, Seyyid Harun Veli hamamı garbında, Veysel Karani Makamı denilen mahalde bir türbe derununda (içinde) medfundur. Şeyh Hacı Yusuf Efendi dahi Değirmenci mahallesinde mescit ittisalinde (bitişğinde) ki türbe-i mahsusada medfundur. Şeyh Hacı Abdullah Efendi'nin 319'da ve Şeyh Hacı Yusuf Efendinin de 304'te vefat eyledikleri kayıtlıdır.

5.3. Mesire Yerleri

1914 yılı salnamesine kulak verdiğimizde bize Seydişehir kazasının mesire yerleri ile alakalı şunları fısıldadığını işitiriz: Seydişehir kazası Küpe dağının eteğinde kurulmuş olup her tarafı bağlık ve mesirelidir. Hele kaplıca bağlarının olduğu tepenin manzarası pek latiftir. Seydişehir'e on dakika mesafedeki Pınarbaşı dahi halkın mesire yeridir. Buradaki pınardan bir değirmeni döndürecek miktarda gayet soğuk ve berrak bir su çıkar. Bu suyun kaynağı beş on söğüt ağacının gölgesinde bir havuz haline getirilmiştir. Manzarası pek şairane havası çok serindir. Buraya yazın sıcak günlerinde halk hemen her gün giderek eğlenir. Bundan başka yine şehrin etrafında ve şehre yarım saat uzaklıkta Toklu, Bel-dibi, Bağlama gibi yerler de mesirelidir. Buralarda pınarlar, akarsular, gölcükler vardır. Toklu denilen yerde bir kayanın altı oldukça geniş boşluktur. Buraya sohbet yeri derler. Az ötede dağın böğründe Ferzene denilen bir yer vardır ki bir delikten girildikten sonra içerisinde berrak bir havuz ve çevresinde taş odalar görülür. Meraklıları bunları seyredeler. Seydişehir'e bir saat mesafede bulunan Taraşçı köyünde oldukça latif bağ ve bahçeler vardır. Bu köyün üst tarafındaki Reze Beli yüksek çamlar, meşeler, ardıçlarla örtülüdür. Burası da pınarların kaynadığı çayırılık çimenlik gönül açıcı bir yerdir. Seydişehirililer burayı çok severler. Ayrıca Seydişehir'in bağ bozumu çok eğlenceli olur. Seydişehir'de artık eski cirit oyunlarına rağbet kalmamıştır.

Seydişehir'de avcılık da yapılır. Kasabanın her tarafında keklik, bildırcın, çil karatavuk, toy, kaz, ördek, üveyik avı yapılır. Avcılar keklığı kâffesiyle avlamaya pek meraklıdırlar.

SONUÇ

Bu çalışmayla beraber Konya Vilayeti Salnameleri ışığında Seydişehir'in sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına ilişkin çeşitli bulgulara ulaşıldı. Özellikle Seydişehir'in coğrafik yapısına ve klimatolojisine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu durumla ilişkili olarak salnamelerde yer alan dağ, ova, plato, yayla, akarsu, göl, kaza ve iklim tasvirleri bu durumu desteklemektedir. İdari yapılanma olarak 1871 yılında oluşturulan Seydişehir belediyesinin Meclisi İdare ve Meclis-i Deavi olmak üzere iki bölümden oluştuğu, bu meclis çatısı altında azınlıklara da görev verildiği, zamanla doktor ve eczacı atandığı, yetim çocukların haklarının müdafaası için Eytam Müdürlüğü, Evkaf Muhabecisi, Tapu Kâtibi, Vukuf Kâtipliği, kaza dâhilinde yapılacak bayındırlık ve imar faaliyetleri için Menafi Komisyonu oluşturulduğu görülmüştür. Nüfus durumu incelendiğinde ise, 1868-1914 yılları arasında Seydişehir'de Müslüman, Rum, Ermeni ahalinin birlikte yaşadığı ve bazı köy isimlerinin azınlıkların dilinde olduğu belirlenmiştir. 1873-1879-1892-1896 yıllarına ait nüfus istatistikleri bu durumu doğrular niteliktedir. Seydişehir'in eğitim ve öğretim durumuna bakıldığında sıbyan mektepleri, medreseler gibi Osmanlı klasik eğitim kurumlarının yanı sıra İptidai, Rüştüye, Rehberi Meşrutiyet, Terakki-i İnas gibi modern eğitim kurumlarının bir arada olduğu görülmektedir. Diğer yandan salnamelerde bu okullara ait öğretmen, öğrenci ve bina bilgileri yer almaktadır. Hem farklı okul türlerindeki hem de kız-erkek öğrenci sayılarındaki artış eğitim ve öğretime verilen önemi göstermektedir. Seydişehir'in sosyo-ekonomik yapısına bakıldığında son derece canlı bir tarım, hayvancılık ve ticaret merkezi olduğu görülmektedir. Seydişehir merkez ve köylerinde ço-

Seydişehir 19.yüzyıla ait mutfak eşyaları

Seydişehirli Rumlardan Hacı Hristoy'a ait maşraba

ğunlukla kuru tarım yapıldığı, yetiştirilen ürünler içerisinde baklagillerin öne çıkmaktadır. Kazanın ürün vergisinin diğer vergilere oranla fazla olması temel geçim kaynağının tarım olduğunu göstermektedir. Merkez ve köylerinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği büyük baş hayvan yetiştiriciliğine oranla oldukça fazladır. Kullanılan ölçü birimlerinde idarece metre kullanılması istenirken halkın buna uymayıp eskiden beri alışageldikleri ölçü birimlerini kullanmakta ısrar etmeleri yenileşmeye geçişte yavaşlama sebeplerinden biridir. Osmanlı coğrafyasının imar ve iskânında önemli bir yere sahip olan vakıf müessesesinin Seydişehir'de de işletilerek, bu manada;

camii, tekke, zaviye, darü'l-hadis, sıbyan mektebi ve medreseler oluşturulmuştur. Bu bulgular neticesinde Osmanlı Devleti'nin son döneminde bir Orta Anadolu kentinin sosyal tarihçesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Abdülkerim Bin Şeyh Musa., Makalât-ı Seyyid Harun, (haz. Cemal KURNAZ) TTK. yay. Ankara, 1991.
- ARSLAN, Ercan, Seydişehir Kazasında İlköğretim Kurumları 1876-1940, Konya 2017.
- ERDOĞRU, M.Akif, Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı(1522-1584) , IQ Kültür S.Y., İstanbul, 2006.
- KODAMAN, Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, 3.Baskı, TTK. yay. Ankara, 1999.
- Konya Vilâyeti Sâl-Nâmeleri: Hicri 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1309, 1310, 1312, 1314, 1317, Rumi 1322, Rumi 1330
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, Sosyal Tarih Perspektifinden Yalvaç'ta Aile (1892-1908), Günay Ofset.Konya, 1996.
- ORTAYLI, İlber., Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), TTK. yay., 2.B, Ankara, 2011.
- ÖNDER, Mehmet, Seydişehir Tarihi, Seydişehir Belediyesi yay. Ankara, 1986.
- PAKALIN, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü , 3, 4.B., MEB., İstanbul, 1993.
- PARLAK, Muharrem, Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir, SÜSBE Y.L.Tezi, Konya, 2009.